

Türk Dilleri Araştırmaları, 17, s. 305-318
Festschrift in Honor of Andras J. E. Bodrogligeti

Ayşe Gül SERTKAYA

**FERÎDE'D-DÎN-İ 'ATTÂR'IN TEZKİRE-İ
EVLIYÂSININ DOĞU TÜRKÇESİ ÇEVİRİSİ
ÜZERİNE BAZI GÖRÜŞLER**

İSTANBUL - 2007

Ferîde'd-dîn-i 'Attâr'ın Tezkire-i Evliyâsının Doğu Türkçesi Çevirisi Üzerine Bazı Görüşler

Ayşe Gül Sertkaya

(İstanbul)

TEZKİRE-İ EVLİYÂ

Ferîdeddîn-i 'Attâr'ın Farsça eseri *Tezkire-i evliyâ* Doğu (Çağatay) Türkçesine tercüme edilmiştir. Bu tercümenin biri Uygur harfleriyle, ikincisi Arap harfleriyle olmak üzere bilinen iki yazma nüshası vardır.

a) **Uygur harfli yazma:** Paris, Bibliothèque Nationale, Suppl. Turc 190'da kayıtlı olan ve H. 840 / M. 1436-1437'de Herü (Herat)'da Ebû Mâlik Bahşı tarafından Uygur harfleri ile istinsah edilen bu nüshanın ketebe kaydı şöyledir: *emti tezkire-te bi'tilgen meşâyih evliy-â-lar-nunġ hikâyet sözleri tüketildi. târîġ sekiz yüz kırk-ta at yıl cumâd-el-âhîr-e-ay-nunġ on-ı-ta herü-te ebû mâlik bahşı bitidim.* (Şimdi Tezkirede yazılan şeyhler, evliyaların hikâyeleri tamamlandı. Sekiz yüz kırk tarihinde, At yılında, Cumâd-el-âhire ayının onunda, Herat'ta, Ebu Malik Bahşı yazdım).

b) **Arap harfli yazma:** İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, no. 2448'de kayıtlı olan ve H. 20 Receb 917/M. 13 Ekim 1511'de, Mısır'da, Nûreddîn 'Alî b. Kîçkine Seyyid 'Alî et-Tâlikânî tarafından okunaklı bir ta'lik ile istinsah edilen bu nüshanın ketebe kaydı şöyledir: *târîġ tokuz yüz on yitide rahmet ayı-nunġ yigirmi-side muşrdâ nûreddîn 'alî bin kîçkine seyyid 'alî et-tâlikânî bitidi* (Dokuz yüz on yedi tarihinde, rahmet ayının yirmisinde, Mısır'da, Nûreddîn Alî bin Kîçkine Seyyid Alî et-Tâlikânî yazdı).

Her iki yazmada birinci eser *Mi'râc-nâme*, ikinci eser *Tezkire-i evliyâ* dır.

Mİ'RÂC-NÂME

Yazmanın ilk metni olan ve Uygur harfli yazmanın 1b-13a yapıları arasında yer alan *Mi'râc-nâme*'de Hz. Muhammed'in mi'racı, cennet ve cehennemi ziyareti ve Kaf dağındaki Musa Peygamber ümmetini ziyareti ile onlara nasihat etmesi anlatılmaktadır.

Metnin, Arapça'dan Farsçaya tercüme edildiği tahmin edilen, Farsça *Nehcü'l-ferâdîs* adlı bir metinden Doğu Türkçesine çevrildiği bilinmektedir. *Mi'râc-nâme*'ye esas olan Farsça *Nehcü'l-ferâdîs* metni ve bu metnin Arapça aslı bugüne kadar tesbit edilememiştir.

İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami, no 789 da kayıtlı olan ve J. Eckmann'ın önsözüyle TDK tarafından tıpkı basımı yayınlanan, Mahmud b. 'Ali es-Sarâyî el-Kerderî (Kerderli Mahmud) adlı bir müellife ait olan, *Nehcü'l-ferâdîs*'in 1. Bâbının 7. ve 8. faslı Mi'râc hadisesini anlatır. Bu iki Mi'râc bölümünün mukayesesi *Mi'râc-nâme*'nin bilinmeyen bir *Nehcü'l-ferâdîs* metninden tercüme edildiğini tereddütsüz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mi'râc-nâme'de 58 minyatür yer almaktadır. Herat minyatürcülük okulunun en seçkin örnekleri olan bu minyatürlerde başta Hz. Muhammed olmak üzere bütün peygamberlerin yüzlerinin resmedildiği görülmektedir.

Uygur harfli nüsha 1672 yılında İstanbul'da, Marquiz de Nointel adına Antoine Galland tarafından satın alınmıştır. Yazma daha sonra Krallık kütüphanesi no 2367'ye kaydedilmiştir. Halen Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc no. 190'da kayıtlıdır.

Eser üzerinde krallık baş tercümanı olan müsteşrik Francois Petis de la Croix, Abel Remusat, Paul Amedée Jaubert, Arthur Lumley Davids, E. Beresine çalışmışlar ve eserlerinde metinden çok küçük bir parçayı vermişlerdir. Abel Pavet de Courteille Uygur harfli metni Arap harfleri ile transkripsiyonlamış ve Fransızca tercümesi ile yayınlamıştır.¹ Uygur harfli nüsha üzerinde, 1938'de, bir mezuniyet çalışması yapan Fahir İz, Uygur harfli nüshanın transkripsiyonunu ve tercümesini ver-

¹ Abel Pavet de Courteille, *Miradj-Nameh, Le Manuscrit Ouigour de la Bibliothéque Nationale*, Paris, 1882, XXXI+95 s.

miştir.² Arap harfli nüsha üzerinde, 1968'de bir mezuniyet çalışması, Osman Fikri Sertkaya tarafından yapılmış ve bu çalışmada Arap harfli yazmanın transkripsiyonu ve indeksi verilmiştir.³ Uygur harfli yazma son olarak Max Scherberger tarafından yayımlanmıştır.⁴

TEZKİRE-İ EVLİYÂ

Uygur harfli yazmanın 13b-151a varakları içerisinde olan *Tezkire-i Evliyâ*'da 72 velinin menkıbesi anlatılır. İlk veli *İmam Cafer-i Sâdık*, son veli *Hüseyn bin Mansûr-ı Hallâc*'dır.

Abel Pavet de Courteille, *Tezkire-i Evliya*'nın Uygur harfli yazmasının tıpkı basımını ve Fransızca tercümesini 1899'da iki cilt halinde yayınlamıştır.⁵ Eserin ilk 19 sahifesi üzerine de 1940-1941 eğitim ve öğretim yılında Türkan Aksu tarafından bir mezuniyet çalışması yapılmıştır.⁶ Eser üzerinde 1972 yılında Verdi Kankılıç doktora çalışması yapmıştır.⁷

Sizleri kısaca bilgilendirdiğim Ferîdeddîn-i 'Attâr'ın *Tezkire-i evli-yâ*'sının Doğu (Çağatay) Türkçesi nüshası üzerinde çalışıyorum.

Bilindiği gibi Attâr'ın *Tezkire-i evliyâ*'sı 72 velinin hayat hikâyesini içerir. (Esere sonradan başkalarının 25 velinin hayat hikâyesini ekleyerek bu sayının 97'ye çıkarıldığını da söyleyelim.) Ancak Attâr'ın Türkiye Türkçesine yapılan çevirilerinde genellikle 72 velinin yer almadığı görülür. Meselâ Sinan Paşa'nın yaptığı *Tezkiretü'l-evliyâ* çevirisinde 28 veliye, Orhan Yavuz'un yayımladığı anonim *Tezkiretü'l-*

² Fahir İz, *Miracname*, Mezuniyet tezi, İstanbul 1938, Türkiyat Enstitüsü no 106, 52 s.

³ Osman Fikri Sertkaya, *Mi'râc-nâme*, (*Metin-İndeks*), Mezuniyet tezi, Türkiyat Enstitüsü no 845, XVIII+94 s.

⁴ *Das Mi'râgnâme. Die Himmel- und Höllenfahrt des Propheten Muḥammad in der osttürkischen Überlieferung*, Würzburg, 2003, 153 s.

⁵ Abel Pavet de Courteille, *Tezkereh-i Evlia*, *Le Memorial des Saints*, traduit sur le Manuscrit Ouïgour de la Bibliothèque Nationale, Collection Orientale-Tome XVI, Deuxieme Serie-Tome II-Paris 1889, XXIV+238 s. Tıpkıbasım 392 s.

⁶ Türkan Aksu, *Tercümei Tezkiretü'l-evliya üzerinde lisani bir çalışma*, Mezuniyet tezi, Türkiyat Enstitüsü, no 120, 67 s.

⁷ Verdi Kankılıç, *Uygurca Tezkiretü'l-evliya Tercümesi (araştırma-metin)*, 1972, Türkiyat Enstitüsü no 1300, XXXVI+145 s.

evliyâ'da ise 21 veliye yer verildiği görülmektedir. Buna karşılık Prof. Georg Hazai hâlen yayımlamakta olduğu Macar İlimler Akademisi'ndeki Eski Türkiye Türkçesi ile yazılmış *Tezkiretü'l-evliyâ*'da 72 velinin hayat hikâyesinin yer aldığını bana şifâhen bildirmiştir.

Ben Tezkire-i evliyâ'nın Doğu (Çağatay) Türkçesi çevirisinin Arap harfli yazmasını esas nüsha alıp, Uygur harfli yazması ile karşılaştırarak metni yeniden kurdum. Kurduğum metnin ilk iki bölümünün transkripsiyonlu metni ile Türkiye Türkçesine aktarmasını da *İlmî Araştırmalar* dergisinde "Ferîde'd-Dîn-i 'Attâr'ın Tezkire-i Evliyâ'sının Doğu Türkçesi tercümesinde *Ca'fer-i Şâdık* bölümü"⁸ ve "Ferîde'd-Dîn-i 'Attâr'ın Tezkire-i Evliyâ'sının Doğu Türkçesi tercümesinde *Veys-i Karenî* bölümü"⁹ başlığı altında yayımladım.

Şimdi Arap ve Uygur harfli nüshanın özelliklerinden kısaca bahsetmek istiyorum.

A nüshası: **katıga**

U nüshası: **katınga**

A 10=18a/5; A 12=19a/1; A 65=45b/5; A 75=50b/5; A 81=53b/4; A 83=53b/8; A 123=74b/11; A 1126=76b/11; A 128=77a/13; A 132=79a/5; A 133=79b/3; A 134=80a/2 ve 5; A 135=80b/4; A 136=81a/1 ve 9.

A nüshası: **tañğlası**

U nüshası: **tañğdası**

A 85=54a/13; A 99=63b/4; A 104=65a/11; A 122=74b/13; A 134=80a/11

A nüshası: **kırağında**

U nüshası: **kırığında**

A 57=41a/7 ve 11; A 129=77b/15

A nüshası **ñg**

U nüshası **ñg**'den sonra **ğ/g** sesi gelmesi

⁸ *İlmî Araştırmalar*, Dil, Edebiyat, Tarih incelemeleri, 8, İstanbul, 1999, s. 221-232.

⁹ *İlmî Araştırmalar*, Dil, Edebiyat, Tarih incelemeleri, 9, İstanbul, 2000, s. 193-208.

zamirlerde: **mañg a, sañg a,** (çoğu zaman) **meñg ge, señg ge,**
añga **añg ge**

diğer kelimelerde: **oñg ğay, oñg ğay, yalañg ğaç**
yalañg ğaç

Bilindiği gibi Arap harfli harekesiz metinler kelimelerin fonetik özelliklerini vermezler. Ancak Tezkire-i evliyâ'nın Arap harfli yazmasının harekesiz olmasına karşılık Uygur harfli yazmasının Uygur harflerinin telâffuz edilen sesleri yazıda göstermesi özelliği filoloğun işini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla metnin kurulmasında dikkate aldığım hususlar şunlardır:

1. A nüshasına göre klâsik okuma: **hesāb.** U nüshasına göre düz ünlüde darlaşmaya göre düzeltmeli okuma: **hisāb.**

2. A nüshasına göre klâsik okuma: **cevāb, maḳām.** U nüshasına göre düz ünlüde yuvarlaklaşmaya göre düzeltmeli okuma: **cuvāb, muḳām.**

3. A nüshasına göre klâsik okuma: **zıkr, şabr, kefş, şükr.** U nüshasına göre düz ve yuvarlak ünlü türemesine göre düzeltmeli okuma: **zıkir, şabur, kefüş, şükür.**

4. A nüshasına göre klâsik okuyuş: **'îsî, mûsî.** U nüshasına göre düzeltmeli okuma: **'îsā, mûsā.**

Metinde Moğolcadan Çağatay Türkçesine geçen şu kelimeler tespit edilmiştir.

cêr cêbe	“zırhlı, halka zırhlı”.
çerge	“saf, hiza” çerge tut- “saf, hiza tutmak”
çida-	“tahammül etmek, dayanmak”. çidamayın “tahammül edemeden”
çiray	“yüz, çehre”.
ḳaburğa	“kaburga”.
ḳarañg ğu	“karanlık”.
nökör	“hizmetkâr”.
oğul-cilay	“oğulluk, evlatlık”.
oḳtas	“sakın, aslâ, zinhar”. (olumsuz cümlelerde).

öleng	“yeşil arazi”.
tebşi	“tepsi”.
yoçin	“konuk, misafir”.

bu ve diğer Moğolca kelime ve şekiller geçtikleri cümleler ve çevirileri ile ayrı bir bildiride işlenecektir.

Uygur ve Arap harfli iki yazmayı karşılaştırma sonucunda Arap harfli nüshanın henüz ilim âlemince bilinmeyen Uygur harfli bir yazmadan Arap harflerine geçirildiği kanaatine vardım ve bu görüşümü şöyle açıklıyorum:

Göktürk harfli metinlerde *kisi* ~ *kişi*, *üküs* ~ *ükiş*, ~ *kümis* ~ *kümüş*, *tardus* ~ *tarduş*, *barmis* ~ *barmuş*, *bolmis* ~ *bolmuş*, *ermis* ~ *ermiş*, *esidmis* ~ *eşidmiş* ve *şınğar* ~ *sınğar*, *şub* ~ *sub*, *şakin* ~ *sakin*, *şanç* ~ *sanç* gibi şekillerde *s* ~ *ş* nöbetleşmesinin olduğu bilinmektedir.¹⁰ Ancak bizim konumuz Uygur ve Arap harfli metinlerdeki ses karışıklığı olduğundan Göktürkçe metinlerdeki bu nöbetleşmeyi sadece konunun tarihî derinliği olarak zikredip teferruatı ve sebepleri üzerinde durmayacağız.

Latin alfabesini kullanan araştırmacılar Uygur harfli metinleri okumaları esnasında bazı kelimeleri Uygur harflerinden Lâtin harflerine geçirirken transkripsiyonda yanlış karşılıklar kullanmışlardır. Bu yüzden aslî *s* sesi yerine *ş* sesi, aslî *ş* sesi yerine *z* yerine kullanılan *ş* sesi, aslî *z* sesi yerine *s* ile imlâ edilen *z* sesi, *ş* olarak transkripsiyonlanmıştır.

Uygur harfli metinlerde aslî *s* sesi, *kisi* yerine *kişi*,¹¹ *deşâr* yerine *taşdar*,¹² *abanos* ~ *abinos* yerine *abırış*¹³ kelimelerinde görüldüğü

¹⁰ Ahmet Caferoğlu, “Eski Türkçe devresindeki -s-, -ş çelişmesi üzerine”, *1. Türk Dili Bilimsel Kurultayında Sunulan Bilimsel Bildiriler* 1972, Ankara 1975, s. 405-408. E. R. Tenişev, “Pereboy s/ş v tyurkskih runičeskih pamyatnikah”, *Strukturi i İstoriya Tyurkskih Yazıkov*, M. 1971, s. 289-295.

¹¹ Osman Fikri Sertkaya, “‘Türkolojide Eleştiri Sorunları’ üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1985, Ankara, 1989, s. 149-159.

¹² Osman F. Sertkaya, “Turfan metinleri ve yapılan yayınları”, *Türkiyat Mecmuası*, XIX, İstanbul, 1980, s. 319-321.

¹³ *abırış* okunuşu için bk. Şinasi Tekin, *Uygurca Metinler II. Maytrisimit, Burkancılardan Mehdî’si Maitreya İle Buluşma, Uygurca İptidai Bir Dram*

gibi s yerine ş olarak okunmuştur.

Buna karşılık aslî ş harfi de *boşolmak* yerine *bozulmak*¹⁴ okunusunda da ş yerine ş = z olarak transkripsiyonlanmıştır.

Aslî z sesinin ş işareti ile imlâ edilen şekilleri de ş = z yerine ş olarak transkripsiyonlanmıştır.

aslî şekil (z)	imlâsı (ş = z)	transkripsiyonu (ş)
tezmek	tesmek = tez-mek	taşmak ¹⁵
zâhid	sahit = zâhid	şehit ¹⁶
tütüzmek	tütüsmek = tütüz-mek	tütüşmek ¹⁷

Bu gibi yanlışları Arap harflerini kullanan kişilerin Uygur harfli metinleri Uygur harflerinden Arap harflerine geçirirken de yaptıkları bilinmektedir.

20-26 Eylül 2004'te Ankara'da toplanan Beşinci Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nda sunduğum "*Hocendî'nin Letâfet-nâme adlı mesnevîsinin yeni bir yazma nüshası üzerine*" adlı bildirimde Eleazar Birnbaum'un mülkiyetinde bulunan bir Letâfet-nâme nüshasını tanıtırken bu nüshanın Uygur harfli bir yazmadan Arap harflerine geçirildiğini söylemiş ve bu konuda yanlış harf transkripsiyonu ile ilgili 24 örnek vermiştim. Bunlardan s / ş / z okumaları ile ilgili olan 5 tanesini konumuza açıklık getirmesi için burada tekrar veriyorum.

(*Burkancılığın Vaibhâşika Tarikatine Ait Bir Eserin Uygurcası*), Ankara, 1976, s. 112 ve 231.

¹⁴ Reşid Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, Ankara, 1965, s. 158-159.

¹⁵ Osman Fikri Sertkaya, "'Türkolojide Eleştiri Sorunları' üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1985, Ankara, 1989, s. 141-142.

¹⁶ Francis Woodman Cleaves, "The Mongolian Documents in the Musée de Téhéran", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, XVI/1-2, 1953, s. 33; V. Minorsky, "A Mongol Decree of 720/1320 to the Family of Shaykh Zâhid", *BSOAS*, 16, 1954, s. 515-527; Francis Woodman Cleaves, "Sağıd = zâh(i)d", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, XVIII, 1955, s. 234-238.

¹⁷ F. W. K. Müller tarafından *Uigurica II*, 47, 77'de *tütüşüp* okunan kelime, hem *Uigurica*'da hem de EDPT 462a'daki *tutuş-* / *tütüş-* maddesinde *tütüzüp* şeklinde düzeltilmelidir. Keza *tütüzmiş* kelimesinin *tüdüşmiş* şeklindeki okunuşu için bk. Akira Fujiyeda, "Eulogy of the Monument in Uigur, East und West Walls", *Chii-Yung-Kuan*, The Buddhist Arch of the Fourteenth Century, A. D. at the Pass of the Great Wall Northwest of Peking, I, Text, Yayımlayan: Jiro Murata, Kyoto, 1957, s. 275.

Letafet-nâme nüshasında geçen şekil	metinde olması gereken şekil
beyit 89a, 296a	‘ışkıng عشقینگ < من به سما > ağzıng آغزینگ
beyit 141b	şāhid شهيد < من به ص > zāhid زاهد
beyit 182b	şānıda شان < رسك > şahında صحن
beyit 289a	her sözi هر سوزی < سر صرد > ārzūsı آرزوسی
beyit 297a	şehā شهي < من به > zihī زهی

Şimdi Tezkire-i evliyâ ile ilgili görüşümüze geçelim.

Ben Tezkire-i evliyâ'nın Arap harfli yazmasını esas alıp metni transkripsiyonladım. Sonra bu transkripsiyonumu Uygur harfli yazma ile karşılaştırdım. Letâfet-nâme yazmasındaki problemi bu yazmada da gördüm. Burada bu konuyu meslekdaşlarımla paylaşmak istiyorum.

Aslî s sesinin z olarak yazılması:

1. Hazreti Ali ile Muaviye arasındaki savaşın yapıldığı yerin adı olan

Arapça **sıffin** صِفِّين kelimesi Uygur harfli metinde U32(84b)/6'da

sıffin سِوَفِّين imlâsı ile yazılmıştır. Metni Arap harflerine aktaran müstensih Uygur harfli metindeki aslî s sesini z sesi zannetmiş, ayrıca Uygur alfabesinde **b** harfi ile imlâ edilen **f** sesini de anlamamış, bu yüzden kelimeyi A24(25a)/3'te **zıbbîn** زِبِّين imlâsı ile aktarmıştır.

2. Sa'îd bin Cübeyr سعيد بن جبیر'in adı Uygur harfli metinde

U44(90b)/5'de **sahit cabir** سَاهِتْ جَابِر şeklinde geçmektedir.

Uygur müstensih kelimeyi satır altında **he** ه harfi ile transkripsiyonlamıştır. Bu ismi Uygur harflerinden Arap harflerine aktaran müstensih aslî s sesini z zannetmiş, bu yüzden kelimeyi A33(29b)/3'te **zāhid cābir** زَاهِدْ جَابِر imlâsı ile aktarmıştır.

3. Uygur müstensihinin U270(203b)/12'de çok açık bir imlâ ile

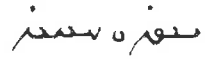
yazdığı **kışkanıp** kelimesi, metni Arap harflerine aktaran müstensihinin s sesini z zannetmesi ve k sesini de ğ zannetmesi yüzünden A196(111a)/10'da **kışkanıp** قيسقانيب imlâsı yerine **kızganıp** قيزغانيب imlâsı ile yazılmıştır.

Asli ş sesinin z olarak yazılması:

4. Hasan-ı Basrî Adn cennetine girecek olanları “*velîkin ol uçmağ-ka peygamberler, yâ şiddik-lar, yâ şehîdler, yâ ‘âdil sulţânlar, yâ diünyâ muhabbetin könglide tutmağan kişiler kirgey*” şeklinde söyler.

Bu cümledeki **şehîd** ler شهيد لار kelimesi Uygur müstensihî tarafından U38(87b)/6'da gayet açık bir şekilde **şehit-ler** şeklinde yazılıp s harfinin altına iki nokta konularak ş şeklinde transkripsiyonlanmasına karşılık, Arap harfli yazmanın müstensihî tarafından A28(27a)/9'da **zâhid** زاهد şeklinde imlâ edilmiştir.

Asli ş sesinin s olarak yazılması:

5. Uygur müstensihinin U132(134b)/4'te **ibn-i sirin** şeklinde imlâ ettiği isim, metni Arap harflerine aktaran müstensih tarafından anlaşılmamış, Uygur harfli kelimedeki s harfi ş olarak okunduğu için bu isim A95(60b)/10'da **İbn-i Sîrîn** ابن سيرين yerine **İbn-i Şîrîn** ابن شيرين şeklinde imlâ edilmiştir.

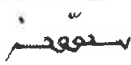
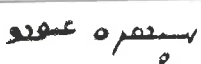
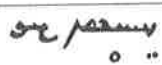
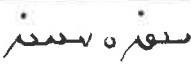
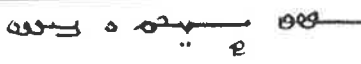
Asli s sesinin ş olarak yazılması:

6. Ebû Hâzım-ı Mekki ابو حازم مكي'nin adı Uygur müstensih tarafından daha başlıkta U87(112a)/13'te s harfinin altına iki nokta konularak ş şeklinde okunduğu için **ebû hâşim-i mekkî**

harfini **f** harfi olarak değerlendirip kelimeyi **ḳadīfe** قدیفه şeklinde imlâ etmiş, ancak A55(40b)/1'deki üçüncü örneğin imlâsını **ḳuṭayba** قطيبه şeklinde düzeltmiştir.

10. Arapça 'Īd veya 'ıyd < عيد “bayram” kelimesi U184 (106b)/9'da Uygur harfleriyle **ayıt** şeklinde yazılmıştır. Müstensih Uygur harfli metinde ilk dişin altına Arap harfleri ile **ayın** ع yazmadığı için metni Uygur harflerinden Arap harflerine geçiren müstensih ilk diş **ha** ح harfi olarak anlamış ve A134(80a)/9'daki ... **ḳaçan kim ḳayıt kēçesi boldı ērse** ... ibaresinde **ḥayıt** حَيْت şeklinde istinsah etmiştir.

Söylediklerimizi toplu halde görelim.

TE'de geçen şekil	okunuşu	geldiği şekil	olması gereken şekil	okunuşu
زَبَّيْن	Zıbbīn		صَفَّيْن	Şıffīn
زاهد جابر	Zāhid Cābir		سعید بن جبیر	Sa'īd bin Cübeyr
قیزغانیپ	ḳızğanıp		قیسقایپ	ḳısḳanıp
زاهد	zāhid		شهید لار	şehīdler
ابن شیرین	İbn-i Şīrin		ابن سیرین	İbn-i Sīrīn
ابو هاشم مکی	Ebū Hāşim-i Mekki		ابو حازم مکی	Ebū Ḥāzım-ı Mekki
هشام	Hüşşām		هشام	Hişām

	‘Abdül- vahit-i Sahit	سید صبیح		‘Abdü’l- vâhid bin Zeyd
قدیفه	Kadibeyi bin Müslim	تقدیبی بن مسلم	قُطْبِيَه	Kutayba bin Muslim
حیت	hayıt	سیدم	عید	‘ıyd

Sonuç olarak yukarıda verdiğim 10 örneği çoğaltmak mümkündür. Ancak verdiğim bu örneklerle dayanarak Tezkire-i evliyâ’nın bugün için elimizde olmayan Uygur harfli başka bir yazmadan Arap harflerine aktarıldığı görüşünü ileri sürebiliriz.

Metnin 72 velisinden en hacimli dördü şunlardır. 14. veli olan **Bāyezīd-i Bestāmī** (51. 867 karakter), 11. veli olan **İbrāhīm-i Edhem** (45.684 karakter), 3. veli olan **Hasan-ı Basrī** (40.536 karakter), 9. veli olan **Rābia-i Adeviyye** (35.940 karakter). Ancak metnin sonuna doğru velilerin hikâyeleri oldukça kısalmaktadır.

Velî hikâyelerinin başlıkları secili cümlelerdir. Farsça aslına uymadığı gibi, diğer tezkire-i evliyâ tercümelerine de uymaz. Bir fikir vermesi bakımından metnin dili ile ilgili küçük birer bölüm veriyorum.

<şeyh> bāyezīd-i bestāmī-niñ sözi:

⁸Ol ‘ārif-lerniñ sultānı, ol muḥaqqıq-lar burhānı, ol şıdık u şafā-niñ kāmı, bāyezīd-i bestāmī *rahmetu llāhi ‘aleyhi*.

uluğ meşâyıh ⁹ērdi. anıñ riyāzeti, kerāmâtı ḥaddin taş ērdi. dağı ‘ilm içinde anıñ naẓīri yok ērdi. yana tēñgri ta‘ālā-nıñ ¹⁰muḥabbeti otı-ğa tutaşmış ērdi. dağı tarikat ‘ilminde kāmil ü bī-naẓir ērdi. andağ kim şeyh cüneyd-i bağdādī aytur ērdi kim: ¹¹“bāyezīd biziñ aramızda andağ turur kim, feriştelar içinde cebrāyil ‘aleyhi’s-selām”.

yana şeyh ebū sa‘īd-i ebū’l-ḥayr aytur: on sēkiz miñ ¹²‘ālemni bāyezīd-tin tola körer mēn. bāyezīdni ortada körmes mēn. bāyezīdni ḥaqqat muḥāmında maḥv körer mēn.

8ibrâhîm-i edhem-niñ sözi

ol dünyâ mülkindin keçgen, ol şevk şarâbını içgen, ol şıdık u ⁹şafâlıg meşâyıh, ol könqli tola haķâyıķ, işi dâym luḫ u kerem, ibrâhîm-i edhem *rahmetul lâhi* 'aleyhi.

köp meşâyıh-larnı körmiş ¹⁰êrdi. dağı ma'rifet içinde kâmil êrdi. dağı imâm ebû ḥanîfe-i kûfî bile hem-şoḫbet bolur êrdi. dağı cüneyd-i bağdâdî ¹¹anğa 'ilm-lerniñ kilîdi dep e koymış êrdi.

naķl-dur kim ebû ḥanîfe ayttı: "ibrâhîm bizce n yaḫsıraķ turur" dep. ¹²sordı-lar kim: "nê sebeb-din yaḫsı boldı?" ebû ḥanîfe ayttı: "anınğ üçün kim ol dâym têngri ta'âlâ-niñ işige ¹³meşğul durur. dağı biz özge iş-lerge meşğul durur biz. evvel-de anıñ işi andaķ êrdi kim, <U137=137a> belḫ şehride ¹⁴pâdşâh êrdi. dağı köp memleket-lerdin anğa mâl kêlür êrdi. bir kêçe yatur êrdi. nâgâh evi-niñ tamı üstinde ¹⁵kişi-niñ tavuşın eşitti. ayttı kim: "bu tam üze kim durur sên?" dep. cuvâb eşitti: "têve yok êtip mên. [A99=62b] ¹bu tam üstinde tilep turur mên" dep. ibrâhîm ayttı: "zehî 'aklı yok têlbe kişi! sên têve-ni tam üstinde ²tiler sên?" dep. nâgâh ün kêldi kim: "yâ gâfil! sên têngri ta'âlâ-nı altun taḫt üze yatıp tiler sên. sêniñ ³işinğ bu têve tilemek-din 'acâyıb-raķ turur". bu sözni eşitip ibrâhîm-niñ könqli-ge korkunç tüşti. ⁴köpup tañg atķunça tâ'at-ķa meşğul boldı.

4ḥasan-ı başrî-niñ sözi:

ol nübüvvet-niñ perverdesi, ol 'ilm-niñ ka'besi, ol êrenler-niñ şadı, ⁵şeyḫ ḥasan-ı başrî, *rahmetu llâhi* 'aleyhi, resûl 'aleyhi's-selâm-niñ evinde perverde boldı. yana ḥasan-ı başrî-niñ anası ⁶resûl 'aleyhi's-selâm-niñ ümm-i seleme atlık ḫâtunı-nıñ ḫıdmetkârı êrdi. her kaçan kim ḥasan-ı başrî-niñ anası ⁷bir iş-ke meşğul bolsa, ḥasan-ı başrî yığlasa, ümm-i seleme *raziya llâhu* 'anhâ ḥasan-ı başrî-ni emizür êrdi. bir neçe kaçre süt ⁸boğazıģa kirer êrdi. munça hezâr bereket-ler kim ḥasan-ı başrî-ģa têngri ta'âlâ berdi, ol mübârek süt bereketindin êrdi.

9naķl-dur kim: bir kün ḥasan-ı başrî ümm-i seleme evinde resûl 'aleyhi's-selâm-niñ suv içer <U33=85a> kûzesidin suv içti. ¹⁰resûl 'aleyhi's-selâm evge kêlip sordı kim: "bu kûzedin kim suv içip turur" dep?

üm-i seleme ayttı kim: “ḥasan suv içip turur” <ḍēp>. ¹¹resül ‘aleyhi’s-selām ayttı: “ol miḳdār suv kim bu kūzedin içip turur m’eniñg ‘ilmimdin anğa ülüş tēggey” ḍēp. ¹²yana bir kūn resül ‘aleyhi’s-selām ümm-i seleme evige kēlgende ḥasan-ı baṣrī-ni öz mübārek eteki-ge olturtup anğa du‘ā kıldı. ¹³resül ‘aleyhi’s-selām-nıñg du‘āsı berekātı-dın tēngri ta‘ālā ḥasan-ı baṣrī-ğa uluğ mertebe rūzı kıldı.

rābi‘a-yı ‘adeviye-niñg sözi

ol ḥaḳ dergāhıda qabül tüşgen, [A68=46b] ¹ol ‘ışḳ otı-ğa köyüp pişgen, ol özini ḥaḳ-қа ulap ḥaḳ-dın şeşgen, ol érenler işin kılgan, ol ²āḥiret sırrın bilgen, ol zikri tā‘ati ḥufiye, rā‘bia-ı ‘adeviye *raziya llāhu ‘anhā*.

Eger biregü sorsa kim: “rābi‘a-nı érenler çergesinde ³nēçük yād kılur siz” ḍēp. cuvāb ol dur kim: “resül ‘aleyhi’s-selām-nıñg ḥadīši andaḳ turur kim, siz kişi-niñg şüreti-ğa ⁴baḳmañgız, anıñg édğü ‘ameli-ğa, yaḥşı niyeti-ğa baḳıñgız <ḍēp>, her qaysı ḥatun-nıñg tēngri ta‘ālā<-nıñg> dergāhıda tā‘ati, qulluğı érenler dēk bolsa, <U94= 115b> ⁵anı ḥatun dēse, bolmas” ḍēp.

‘abbāse-i tūsī aytur: *raḥmetu l-lāhü ‘aleyhi* kim: “kıyāmet kūninde feriştelər tēngri ta‘ālā-nıñg ⁶fermānı bile çarlağaylar kim, yā érenler! bir çerге tutuñguz” ḍēp. “evvel kimérse kim érenler çergesinde qādem urğay, ⁷meryem bolğay”.